

o grafiji u Dalmaciji sredinom četrdesetih godina XIX stoljeća (XXI, 133—142), i Zlatko Vince, Različiti pogledi na hrvatski književni jezik XIX stoljeća (XX, 343—357), koji sažima svoje istraživanje o hrvatskom jeziku u prošlom stoljeću.

Kruno Prijatelj, Skulpture mletačkog kipara Alvisea Tagliapietra u Zadru (XX, 175—178), piše o tom kiparu iz XVIII st. a Ladislav Šaban o »Doprinosu trojice Moscatella orguljarstvu Dalmacije« (XXI, 217—260).

Nekrolog »Glagoljaš Vladislav Cvitanović — znanstveni istraživač svoga kraja«, s bibliografijom, napisao je Vjekoslav Maštrović (XX, 483—487). On je također sastavio »Bibliografski prikaz knjiga (1954—1974) i rasprava (1966—1974) izdanih od Instituta za historijske znanosti Jugoslavenske akademije u Zadru« (XXI, 339—360).

Trpimir Macan

IZ STAROG I NOVOG ZAGREBA V

Izd. Muzeja grada Zagreba, 1974 (tiskano 1975).

A. Horvat, Osvrt na probleme oko kamene okrunjene glave u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu (7—12), nakon kritičkog pretresa literature datira skulpturu na sam prijelaz XIV u XV st., dok se do sada datirala od XIII do XV st., te je dovodi uspoređivanjem stilskih osobina (v. sl. 2—4) u vezu s praškim Parlerovm krugom, tj. smatra da je autor te glave poznao njihov rad. Iako odriče da glava predstavlja mađarskog kralja sv. Stjepana, ipak »ne isključuje tu mogućnost«. Očit je nedostatak adekvatnog poredbenog materijala koji bi omogućio sigurnije datiranje i atribuiranje glave.

I. Bach, Zlatari Zagreba u XVII stoljeću (13—25), poslije kraćeg uvoda o prilikama i promjenama u Zagrebu u tom stoljeću, daje pregled tamošnjeg razvoja zlatarstva koje je usko povezano sa zlatarima čitave Ugarske, pa čak i šire, što autor pokazuje na primjerima. Popis zlatara Gradeca s vijestima koje se temelje uglavnom na tiskanim vrelima¹ i zlatara zagrebačkog Kaptola čini drugi dio radnje. U bilješkama se očituje autorovo veoma iscrpno poznavanje problematike zlatarstva u okviru kojeg se ističu njegovi radovi o toj grani umjetničkog obrta na našem području.

F. Buntak, Izgledi i razvitak središta Zagreba u dva barokna stoljeća (27—50), obrađuje na temelju neobjelodanjene arhivske građe dio današnjeg Trga Republike i Ilicu do Frankopanske ulice, koliko su mu to dopuštali izvori koje nije u cijelosti iskoristio, što i sam ističe (35). Iz pregleda vlasnika nekretnina na tom području vidi se da su to bili gotovo bez izuzetka ugledniji građani, funkcionari grada i plemići.

L. Dobronić, Zagrebački graditelji i građevinski ceh u XVIII stoljeću (51—72), pokušava ustanoviti na osnovu objavljenih i neobjavljenih vrela barem imena graditelja Zagreba u vrijeme intenzivnog prijelaza s drveta na trajnije materijale. Uspijeva utvrditi imena 14 graditelja u prvoj polovini stoljeća, od kojih čak 8 ima oznaku »Kranjac«, a među njima se ističe Matija Leonhart, jedan od inicijatora za osnivanje ceha 1741/42, pravila kojeg donosi u cijelosti. Vrlo minucioznom potragom uspjelo joj je ući u trag nekim izvedbama spomenutog majstora — vila Malin i neki drugi objekti — te osvjetliti njegov položaj u gradskoj upravi. Za većinu majstora iz čitavog stoljeća, naročito iz druge polovine prije pojave Eithera, poznata su samo imena iz knjiga umrlih župe sv. Marka.

¹ U bilj. 9. str. 16. potkrala se greška, vjerojatno posljedica neažuriranja teksta pisanog očito prije više godina što nije dovoljno jasno istaknuto u uvodu zbornika, da je stari gradski arhiv Zagreba pohranjen u Državnom arhivu Hrvatske. To danas nije točno jer se on nalazi već desetak godina u Historijskom arhivu u Zagrebu.

L. Šaban, Antonius Weiner organifex zagradiensis (73—96), osvjetljava ličnost čiji su najznačajniji rad orgulje sa šesnaest registara iz 1738. u franjevačkom samostanu u Samoboru, tada u prvoj polovini XVIII st. jedne od najvećih u Hrvatskoj. Iako je autor tragao u starim gradskim arhivima Varaždina, odakle je Weiner podrijetlom, Zagreba i u drugima, životopis mu nije osobito bogat čvrsto utvrđenim podacima. Kao njegove sigurne radove utvrdio je pozitiv iz Slanog Potoka 1743. (G. Stubica), 1746. sat i orgulje u Završju kod Karlovca, iste godine popravak franjevačkih orgulja u Samoboru, te spomenuvši neke vjerojatne radove Šaban je ustanovio da karakteristike strukture tih orgulja ukazuju na štajersku ili južnoštajersku školu Franza i Johana Georga Mitterreitera, ali postoje i izvjesna odstupanja, nepoveziva s vanaustrijskim orguljarstvom, koja je moguće povezati s orguljama Ivana Jurja Eisla iz Marije Gorice, što sve upućuje na mjesto njegova školovanja a to je Austrija.

A. Horvat, U povodu dilema o crkvi u Sesvetama (97—102), argumentirano dokazuje ispravnost svoga ranijeg mišljenja² da je ta crkva nastala u drugoj polovini XVIII st., što je doveo u pitanje M. Petrović osvrnuvši se na njen postanak prilikom nalaza baroknih slika ispod sloja s početka XX st., zalazeći se za 1630.

V. Ivaniš, Oblikovni i konstruktivni razvoj građanske kuće u Vlaškoj ulici broj 5 (103—106), u popratnom tekstu koji je rezultat djelomičnih istraživanja u svrhu adaptacije, veoma instruktivno upozorava na bogatstvo građevinskih zahvata kojima je kuća bila podvrgnuta i kojih bi rezultati mogli, ako se istraživanja nastave, pridonijeti boljem poznavanju graditeljskog razvoja Vlaške ulice i njezinih odnosa prema kaptolskim zidovima.

S. Batušić, Osnova za prvo kazalište u Zagrebu (Nacrti nepoznata graditelja za adaptaciju crkve Klarisa u kazališni objekt 1788) (107—112), prikazao je početke kazališnog događanja koje je dovelo do inicijative da se izradi, tj. pregradi u tu svrhu stalna dvorana koja bi zamijenila improvizacije od otvorenog prostora do prigodnih prostora u kućama imućnijih. M. Breyer, koji je pronašao te nacрте u Budimpešti, nije označio arhiv gdje se oni nalaze, pa ne bi bilo naodmet da ih se pokuša pronaći, jer se možda uz njih nađe štogod o povijesti kazališta u Zagrebu — pretpostavlja Batušić.

I. Bach, Sat zagrebačkog urara Johana Steina s početka 19. stoljeća (113—116), opisuje sat-tabernakl, rad majstora koji je bio poznat kao građanin Gradeca u čiji je registar upisan 1801, ali bez ijednog rada. Taj sat s njegovim imenom ima paralele, kako autor utvrđuje nakon stilske analize, s radovima zagrebačkih urara Antuna Geislera i Matije Onića, te varaždinskog majstora Georga Gltza. Svi su oni djelovali oko 1800, pa se i ovaj rad tako datira.

S. Stančić, Namještaj zagrebačkog stolara Ivana Krafta iz godine 1824 (117—126), opisao je i atribuirao skupinu namještaja iz Karlovačkog muzeja koja se sastoji od dva stolića i šest stolica furniranih orahom i intarziranih. Na pačevtorinastom stoliću nalazi se označena godina 1824. i potpis Joh. Kraft, tada star 58 godina. Iako se on na ostalim komadima namještaja iz te skupine nije potpisao čak ni inicijalima, po stilu i tehnici izrade jasno je da se radi o jednom majstoru. Smatram da je neargumentiran pokušaj da se istom stolaru pripiše i ploča stola koji se nalazi u zagrebačkoj krstionici, jer kompozicija istih elemenata intarzije, košarica s voćem, na ploči stola kao i na namještaju iz Karlovca, može ukazivati da su se oba majstora služila predlošcima iz priručnika koji su u to vrijeme bili rašireni i vrlo mnogo upotrebljavani, naročito u izradi ukrasnih elemenata. Drugi elementi stola iz krstionice i skupine karlovačkog namještaja ne podudaraju se.

V. Ladović, Oslikani ciljevi građanskog streljačkog društva u Zagrebu (127—138), prikazavši povijest streljačkog društva od 1786. upozorila je na njegovu

² Enciklopedija likovnih umjetnosti 4, 1966, 198.

važnost kao centra društvenog i kulturnog života, a zatim je opisala oslikane ciljeve koji potječu iz vremena 1829—62. Uglavnom su to djela »nedjeljnih« slikara, tj. autorica pretpostavlja da su djela putujućih slikara. To nisu službene streljačke mete, već nagrade pobjednicima.

N. Premerl, Ples kao oblik društvenog života u prošlosti Zagreba (zbirka plesnih redova u Muzeju grada Zagreba) (139—150), revalorizira dio umjetno-obrtne grafičke produkcije, uglavnom iz XIX st. kada je uloga plesa kao društvenog okupljališta bila značajnija od njegova zabavnog dijela, pa tim i ti naoko nevažni predmeti najranije datiran iz 1838—1907, odnosno sve do 1935, postaju ilustracija likovne kulture tog vremena.

N. Grčević, Franjo Pommer prvi zagrebački stalni fotograf (151—164), prati njegov razvoj kroz period od 1855. do 1878. ističući prvu fazu, u kojoj radi najznačajniji društveno-kulturni posao, prvi album fotografija književnika preporeditelja, zatim s razvojem fotografske tehnike, koju ažurno prati, prelazi na manje formate, obilježje druge faze, da bi se pred kraj svog djelovanja razvio u kvalitetnog fotografa ne podliježući modi Beča, čime nastavlja svoj razvoj nagoviješten u albumu književnika.

M. Despot, Industrija Zagreba u drugoj polovici XIX stoljeća (Prilog privrednoj povijesti Zagreba u XIX stoljeću) (165—176), razlikuje dvije faze. Do osamdesetih godina kada u industriji prevladava strani i židovski kapital koji se »s vremenom potpuno asimilira«, domaći kapital pokazuje veći interes za obrt i trgovinu, što će ostati njegovo glavno obilježje do kraja stoljeća. U prvoj fazi pretežni dio kvalificirane radne snage čine strani radnici. Od osamdesetih godina oni se gube kao dominantna među kvalificiranim radnicima. Tekstu, koji nije snabdjeven bilješkama, dodan je veoma koristan popis upotrijebljene literature.

M. Kolar-Dimitrijević, Djelatnost Ivana Krndelja u gradskom zastupstvu Zagreba od godine 1925.—1928 (177—190), donosi prilog biografiji tog borca radničkog pokreta, upoznavajući nas na temelju neobjelodanjene arhivske građe s dijelom njegove aktivnosti. U gradskom zastupstvu Krndelj se u brojnim interpelacijama, izjavama, pitanjima i prijedlozima do 1927, tj. njegova raspuštanja, bavi komunalnom politikom (naročito problemima nezaposlenih) da bi kasnije s drugim zastupnicima, svojim istomišljenicima, sve više istupao s čisto političkim zahtjevima radničke klase.

T. Premerl, Zagrebačka moderna arhitektura između dva rata (191—206), ocrta njenu pojavu, koja po svojim vrhunskim ostvarenjima i onima neizvedenim predstavlja domete koji se mogu gotovo potpuno ravnopravno uklopiti u tijek onodobne evropske arhitekture od Loosa nadalje. Iznenađuje brojnost arhitekata međuratnog razdoblja, od kojih neki djeluju i danas. Njihova djela obilježavaju vrhunac vrijednosti u arhitekturi Zagreba, postignut raskidom s eklekticismom i akademizmom nakon I svj. rata, te valja požaliti što taj plodan razvoj nije u kasnijem vremenu dostojno nastavljen. Dodani popis literature čini nepotreban balast jer je ona već prije spomenuta u bilješkama.

D. Korać, Stvaranje i rad NOO-a u gradu Zagrebu (207—228), osvjetljava rad ilegalnih NOO-a od prvog koji je osnovan tijekom 1941. na području Ljubljanske ulice (danas Braće Oreški) pa sve do 1945. Uglavnom daje organizacionu strukturu odbora, i gdje god je to moguće, brojno stanje s imenima članova. Ilegalni rad uvjetovao je praznine u uglavnom neobjavljenom građi na kojoj se rad temelji. Dijelom su to izvještaji nadređenim organima vlasti a dijelom zapisi i izjave preživjelih članova odbora. Iako autor luči period do prvog zasjedanja AVNOJ-a, između prvog i drugog zasjedanja AVNOJ-a, i dalje, nije istakao kvalitativne promjene u radu NOO-a kao posljedicu tih događaja, što je možda uzrokovano neadekvatnim vrelima proisteklim iz uvjeta ilegalnog rada.

I. Maroević, Život i djelo arhitekta Ive Zemljaka (229—255), detaljno obrađuje djelo toga školskog arhitekta — spomenimo Jordanovac, Knežiju, bivšu obrt-

nu školu ugao Savske i Varaždinske (danas Proleterskih brigada) i obdanište na Laščinskoj cesti iz njegove graditeljski najvažnije faze (1930—48), kao i teorijsko publicističku djelatnost osobito poslije 1948, pa do kraja života 1963, razdoblje u kojem je bio savjest Zagreba — koja na štetu Zagreba nije češće poslušana — u svim prostorno oblikovanim promjenama. Radu, koji je koncipiran kao omanja monografija, pomalo suviše osjećajno intonirana, dodao je Maroević popis izvedenih i neizvedenih projekata i regulacija, teoretskih članaka, te bibliografiju članaka o Zemljaku.

Kao što se može naslutiti iz naslova radova u ovom zborniku, njima su dodani vrlo korektni likovni prilozi koji ih ne samo bogato ilustriraju već čine i neophodnu dopunu tekstovima. Ozbiljna zamjerka može se uputiti tiskarsko-slagarskim nedostacima, koji ponekad dovode gotovo do nerazumijevanja teksta, npr. ispremiješani brojevi bilježaka, nepodudaranje legendi i slikovnog materijala, izmiješani redovi.

Mladen Švab

ARHIVSKI VJESNIK XVII—XVIII za 1974—75,
Zagreb 1976, i XIX—XX za 1976—77, Zagreb 1978.

XVII—XVIII. M. Hrg - J. Kolanović, Nova građa o Jurju Dalmatincu (7—25), potaknuti sustavnom akcijom pronalaženja podataka u arhivima uz polumilenij Dalmatinceve smrti, objavljuju 14 dokumenata među kojima ima posebnu važnost desetogodišnji ugovor iz 1446. o nastavku građenja katedrale u Šibeniku. To je samo dio prikupljene građe koja će biti objelodanjena u zasebnoj ediciji. Radeći na toj problematici evidentirali su građu, čiji popis donose, o onodobnim klesarima, zlatarima i slikarima iz Šibenika i Splita.

A. Šupuk, Matrikula Bratovštine sv. Marije u Šibeniku iz godine 1437 (27—66), daje u predgovoru osnovne obavijesti o bratovštinama u gradu, gdje postoje još tri uz svaku crkvu, i opis rukopisa matrikule koji se nalazi u Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku. Izvor je dragocjen svojim sadržajem jer podaje vrlo jasnu sliku svakidašnjeg života uglavnom obrtnika — plemići nisu mogli biti funkcioneri već samo članovi bratovštine — kojih je u toj najuglednijoj i najbrojnijoj bratovštini bilo oko 200. Njezin član je i Juraj Dalmatinac. Prije teksta nanizana su imena članova grupirana s obzirom na njihovu funkciju u bratovštini ili osobno zanimanje — vrijedni podaci za antroponimiju, a iza teksta je osvrst na osobitosti venecijanskog dijalekta, te ocjena vrijednosti izvora i shema ustrojstva matrikule koja se sastoji od 60 članaka.

J. Lučić, Miscellanea saeculi XIV ex Archivio Ragusii (Dubrovnik) Lastovo, I dio, 67—78, objelodanjuje prvi put — iako su neki dokumenti već bili upotrijebljeni — trinaest dokumenata iz dviju kutija koje ne pripadaju glavnim serijama, već su u njima pojedinačni listovi istrgani iz notarskih i drugih knjiga odnosno razni fragmenti koji nisu uneseni u Čurlićin katalog, pa su zbog toga u znatnosti i manje poznati. Kako autor zaključuje da je interes za Lastovo u zadnje vrijeme porastao (v. 68, bilj. 1), to edira prvo dokumente koji su u bilo kakvoj vezi s tim otokom. Regesti dokumenata koji se većim dijelom odnose na promjene zemljišnih odnosa iz vremena 1. IV 1301. do 20. X 1332. i njihov popis s pokušajem atribucije u seriju kojoj pripadaju prethode njihovom tekstu.

J. Adamček - M. Hrg - J. Kolanović - M. Pandžić, Prva buna Štibrenaca (1608—1610), 79—156, nastavljaju svoj rad (v. AVj. XVI, 7—85), edirajući građu o previranjima na selu, u kojem donose 26 dokumenata koji se, osim tri zaključka sabora koje je objavio Šišić, Acta comitialia V, MSHSM 43, nalaze u seriji Acta capituli antiqua u Arhivu Zagrebačkog kaptola. Dokumente br. 1—8, 24 i 25 priredio je M. Hrg, dokumente 9, 12, 13, 15, 20, 22 i 23 J. Kolanović. Kao pred-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB